

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 316.772+378

**ІНТЕРАКТИВНІ КОМУНІКАЦІЇ
В СТРУКТУРІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Л.Я. Філіпова, О.В. Олійник

У статті розглядаються необхідні складові дистанційного навчання – інтерактивні комунікації, що базуються на засобах Інтернету. Обґрунтовується важливість розвитку комунікаційного середовища в контексті освітньо-мережевого простору, характеризуються змістовні та формальні прояви інтерактивних комунікацій через Інтернет, зокрема, основні типи взаємодій учасників дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційні та педагогічні комунікації, їхні особливі ознаки.

Ключові слова: інтерактивні комунікації, дистанційне навчання, Інтернет, електронні засоби комунікацій

The interactive communications as necessary components of the distance training based on the Internet technologies are considered at this article. Importance of the communication environment development in the context of the educational and network open space is proved, substantial and formal displays of interactive communications through the Internet, in particular the basic types of the communications of the distance training participants, information-communication and pedagogical communications, their special attributes

Дистанційна освіта відіграє суттєву роль у розвитку процесів глобалізації завдяки впровадженню нових форм навчання, які базуються на інформаційних і комунікаційних технологіях, зокрема Інтернету. Розширення сфери їхнього практичного застосування не лише в освіті сприяє інтенсифікації всіх глобалізаційних процесів, на основі чого активізується співпраця між навчальними закладами та державними установами як на національному, так і на міжнародному рівнях. Рівень розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій дозволяє нині не лише спілкуватися й обмінюватися інформацією, незалежно від місця і часу перебування, але й інтегрувати здобуті знання в єдиний інформаційно-освітній простір, доступний навчальним закладам будь-якого рівня й у будь-якій частині світу.

Серед основних парадигм в освітніх теоріях, що відбивають сутність базових модифікацій навчання і виховання, відокремимо інформаційно-комп'ютерну парадигму, яка визнається порівняно новою для вітчизняної системи освіти. У межах цієї парадигми

існує така система відношень, як "суб'єкт-об'єкт-суб'єкт (студент-комп'ютер-викладач)", де місце ведучого належить педагогові. Саме педагог, створюючи програму індивідуального розвитку особистості, пропонує йому певні комп'ютерні програми, їхні варіанти чи рівні, час навчання, коригує розвиток індивіда. Названу парадигму фахівці вважають перспективною, зважаючи на те, що її головною перевагою є можливість навчати на відстані завдяки всесвітній комп'ютерній мережі Інтернет, переважно засобами дистанційного навчання [1]. І дійсно, одним із найважливіших напрямів розвитку методики викладання дисциплін у вищих навчальних закладах стає застосування нових досягнень комп'ютерної індустрії. Швидко зростаюча і популярна мережа Інтернет надає широкі можливості у сфері науки, культури й освіти. Більшість провідних освітніх центрів і університетів в усьому світі уже впровадили й успішно використовують можливості і переваги технологій Інтернету, тобто, й на практиці відбувається впровадження інновацій на рівні парадигми освіти.

Інтернет формує нову сферу інформаційної взаємодії, сприяє виникненню нових видів суспільних відносин. Комунікація в Інтернеті охоплює елементи зворотного зв'язку та створює безпрецедентні можливості для живого, відкритого та всебічного спілкування людей, які розділені величезною відстанню. Завдяки функціонуванню Інтернету, формується масова, постійно зростаюча спільність людей, об'єднаних спільними інтересами, прагненнями, соціокультурними орієнтаціями, незважаючи на етнічні, соціально-політичні та інші відмінності. Інтернет таким чином виконує інтегративну функцію. В процесі глобальної інформатизації формується управлінське ставлення людей до сучасного життя, сприяючи її упорядкуванню та подоланню конфліктів. Важливим наслідком входження Інтернету в суспільне життя є індивідуалізація соціального середовища [8].

Із погляду фахівців соціологічних наук, Інтернет є соціальним явищем, інститутом взаємодії зі всією соціальною та культурною системою суспільства, а головною характеристикою його стає комунікативність. Інтернет належить до важливої складової сучасних соціальних комунікацій [5]. І це довів відомий російський учений А.В.Соклов, який розглянув сутність глобальної комунікаційної мережі Інтернет з точки зору метатеорії соціальної комунікації. Саме в його теоретичних положеннях знаходимо визначення важливих суттєвих функцій, які притаманні мережі: комунікаційно-просторова функція, яка пояснює значення Інтернету як глобального комунікаційного каналу, що забезпечує у всесвітньому масштабі передачу інформації, відомостей; комунікаційно-часова функція, яка уточнює роль Інтернету як загальнодоступного сховища інформації; функція допоміжного засобу соціалізації та самореалізації особистості та соціальних груп через спілкування [4].

Інтерактивні комунікації тлумачаться як комунікації, що передбачають формалізовану реакцію адресата та забезпечують можливість двостороннього спілкування [9]. Стимулом розвитку інтерактивних комунікацій став активний розвиток цифрових технологій, використання яких дозволяє вирішити традиційні

комунікації з такими перевагами: збільшення швидкості відправлення повідомлення та відповідно – зворотного зв'язку; охоплення будь-якої цільової аудиторії; подолання географічних та мовних бар'єрів; використання всіх видів документів, графіки, відео та звукового оформлення для забезпечення наочності та засвоєння повідомлень; використання програмної обробки інформації, що прискорює процеси аналізу та збирання інформації, нівелює проблему мовного бар'єра; усунення рутинних операцій; забезпечення захисту інформації та її чіткий розподіл між користувачами. Важливими прикладами (засобами) інтерактивної комунікації є комп'ютерні мережі та системи, які вбирають основну частину як внутрішніх, так і зовнішніх інформаційних потоків. Ще на етапі існування лише локальних мереж стали можливими такі сервіси комунікацій як електронна пошта та відеоконференції. Наступним кроком на шляху розвитку інтерактивної комунікації став вихід у всесвітню мережу Інтернет, в межах якої об'єднання великої кількості локальних мереж, загальнодоступність до них та необмежений обсяг користувачів створюють нові можливості.

Якщо звернутися до базових умов ефективного спілкування, то до переваг інтерактивного спілкування слід додати й формування атмосфери рівності психологічних позицій соціальних суб'єктів, незалежно від їхнього соціального статусу. Рівність у визнанні активної комунікативної ролі кожного учасника, а також рівність у психологічній взаємопідтримці, тобто, це все те, що практично неможливо досягнути при особистісній побудові комунікацій [9].

Щодо власно дистанційного навчального курсу, то він має системну організацію і досить складні та самостійні підсистеми: передача навчальної інформації, перетворення здобутих знань на вміння і діяльність, організація самоконтролю і контролю як інструментів підтримки мотивації і керування якістю навчального процесу в цілому, формування пошукової спрямованості діяльності. Усі ці підсистеми функціонують завдяки двом основним видам діяльності, що використовуються в процесі навчання і викладачем, і студентом

як суб'єктами діяльності. Це інформаційний обмін і спілкування, тобто комунікації [2].

Таким чином, стає очевидно важливість визначення комунікацій у контексті дистанційної освіти, які присутні як на рівні освітніх технологій – спілкування та інформаційного обміну, так і на рівні інформаційних технологій (Інтернет) – канали передачі інформації.

Слід зазначити, що інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання, на прикладі американських університетів, – це переважно Інтернет та інші телекомунікаційні засоби: інтерактивний відеозв'язок, інтерактивна телевізійна система, як у комплексі, так і окремо. Використовуючи Інтернет-технології, дистанційне навчання розширює можливості і визнається як перспективна система навчання, що синтезує технології традиційного навчання, телебачення і міжнародної мережі Інтернет.

Особливе місце в структурі дистанційного навчання (ДН) належить педагогічним комунікаціям (інформаційному обміну і спілкуванню), які базуються на традиційних видах і набувають нового змісту, використовуючи комп'ютерні й телекомунікаційні технології як засоби для досягнення основних навчальних цілей. Комунікації (або спілкування) в педагогічних процесах охоплюють три взаємозалежні аспекти: комунікативний (являє собою обмін інформацією між людьми); інтерактивний (організація взаємодії між людьми); перцептивний (передбачає процес сприйняття один одного партнерами зі спілкування і досягнення на цій основі взаєморозуміння) [3].

Суттєвою ознакою дистанційного навчання, порівняно з традиційним, є віддаленість студента від викладача. У цьому сенсі традиційна форма навчання завжди матиме перевагу, якою б досконалою не була технічна основа передачі інформації. Проте дистанційна форма навчання може значною мірою доповнити очну, а в деяких випадках – поліпшити її якість. Віддаленість студентів від базового вищого навчального закладу (ВНЗ) компенсується застосуванням сучасних комп'ютерних засобів навчання і телекомунікацій, на основі яких розробляються нові педагогічні технології.

Дистанційні технології навчання принесли в класичні формати діяльній частини не лише активний компонент (можливість синхронних комунікацій із викладачем), а й здатність "миттєвого" оцінювання відповіді студента. Миттєві комунікації й особливості сприйняття електронного тексту висувають нові вимоги до проектування діяльній частини навчання. Відбувається поєднання старих і нових дидактичних інструментів педагога, а також упровадження зовсім нових форм, серед яких можна назвати електронну пошту, дискусійні форуми, чати, засоби передачі миттєвих повідомлень (ICQ), відео/аудіочати і телеконференції. Ці нові можливості також створюють нові зразки спілкування (або кому-нікацій) та їхні перспективи. Викладачі можуть керувати навчальним курсом, створюючи або використовуючи різні "соціальні й інтелектуальні простори" в мережі. Крім того, ці нові технології надають можливість викладачам, студентам й університетським співробітникам реалізувати ділові контакти між собою в онлайн-режимі (вступ до університету, оплата за навчання, реєстрація), а також вирішувати багато інших питань студентського життя. На думку фахівців, незабаром усі питання студентського життя і навчання будуть подані в Інтернеті як окрема зона "соціальних просторів [6]".

Серед багатьох функцій викладання в дистанційному навчанні, зупинимося докладніше на функції забезпечення взаємодії. Саме взаємодія відрізняє викладання від простого поширення інформації, оскільки в процесі взаємодії викладачі застосовують свої навички для того, щоб допомогти кожному окремому студенту перетворити інформацію на особисте знання. Взаємодія не обов'язково повинна бути синхронною. Наприклад, лектор, що супроводжує оцінену письмову роботу док-ладними коментарями і зауваженнями, демонструє гарний приклад асинхронної взаємодії. Спілкування за допомогою електронної пошти також може використовуватися як асинхронна форма взаємодії. Симуляції діалогу (тобто, діалог без реальної взаємодії між двома людьми) можна досягти, приміром, використанням розмовного стилю мови в

навчальних матеріалах. Існує безліч синхронних технологій, які також можуть застосовуватися для забезпечення взаємодії, наприклад, телефонні обговорення, теле- і відеоконференції і, звісно, особисті зустрічі студентів з викладачами й учителями.

Фахівці виділяють три типи взаємодії: 1) студента зі змістом навчальних програм, за якою студент самостійно взаємодіє з навчальним матеріалом у тій формі, в якій подано матеріал; 2) студент-викладач, де студенти вступають у різні форми діалогу з викладачем; 3) студент-студент, де студенти самостійно взаємодіють один з одним у групах. У всіх системах дистанційної освіти важливо віднайти засоби реалізації цих способів взаємодії [7].

Технології комп'ютерного зв'язку можна класифікувати (з техніко-технологічних позицій) за різними конкретними ознаками. Проте при аналізі педагогічної доцільності важливою ознакою є дистанційна взаємодія. За цією ознакою технології комп'ютерного зв'язку поділяються на дві групи: до першої належать технології асинхронного режиму зв'язку (або режиму off-line, відкладеного), а до другої технології синхронного режиму зв'язку (режиму on-line, у реальному часі). Синхронні комунікації передбачають одночасну присутність викладача та студента у віртуальному місці спілкування, миттєвість доставки та перегляду повідомлень учасниками комунікацій. Асинхронність припускає, що одержувач може переглянути повідомлення іншим разом. Деякі комунікації можуть модеруватися, тобто, до повідомлення можна вносити корективи або виправлення, повідомлення може бути відкликане, заблокована його передача або воно може бути вилучене модератором. Модератор може бути зовнішнім стосовно учасників комунікацій або бути його безпосереднім учасником, найчастіше сам викладач і є прикладом модератора. Модерування може здійснюватися в різний час стосовно повідомлення до і після публікації, під час комунікації.

Практика використання нових форм комунікацій у навчальних процесах свідчить про необхідність виконання: а) правил ети-

кету комунікацій (наприклад, "що можна, а чого не можна говорити або писати", "що не рекомендується" тощо), які є не лише етико-моральними, а й навчально та професійно зумовленими; б) технологічної дисциплінованості посилянь й аналізу повідомлень, особливо в разі використання розмовних чатів; в) сценарію занять або інших публічних навчальних процесів, проведених як у чатах, так і у форумах. Форуми рекомендується заздалегідь структурувати і пропонувати учасникам дотримуватися прийнятої структури розміщення повідомлень. Однак суттєвим недоліком педагогічних комунікацій у ДО визнається недостатність вербальних каналів спілкування.

Таким чином, на основі Інтернет-технологій та дистанційного навчання виникає реальна можливість створення єдиного розподіленого онлайн-освітнього співтовариства (групи співтовариств, сегментованих за професійними інтересами або іншими ознаками) та їхня інтеграція в єдиний освітній Інтернет-простір (національний і міжнародний). У цілому Інтернет-технології, електронні засоби комунікацій дозволяють перейти до нового етапу розвитку розподіленого співробітництва й інтеграції університетів в організаційній, навчально-методичній і науково-дослідницькій сферах як різних регіонів України на локальному, регіональному, між-регіональному, національному, так і на між-державному рівнях освітнього Інтернет-середовища.

Підсумовуючи, зазначимо особливі ознаки інтерактивних комунікацій в умовах дистанційного навчання:

– інтерактивні комунікації ДН зумовлені віддаленістю студента від викладача;

– інтерактивні комунікації (або інформаційний обмін і спілкування) в структурі ДН розглядаються як різновид педагогічних комунікацій, які базуються на традиційних видах і набувають нового змісту і результатів, використовуючи комп'ютерні і телекомунікаційні технології як інструментарій для досягнення основних навчальних цілей;

– інтерактивні комунікації віддзеркалюють особливості педагогічних комунікацій,

що характеризуються такими взаємозалежними аспектами, як: комунікативний (являє собою обмін інформацією між людьми) та інтерактивний (організація взаємодії між людьми);

– інтерактивні комунікації ДН підтримуються "дидактичними можливостями комп'ю-терних комунікацій", які розглядаються як форми інформаційної взаємодії віддалених суб'єктів між собою (або суб'єктів з віддаленими ресурсами), що забезпечуються тією чи іншою технологією комп'ютерної комунікації в процесі науково-освітньої діяльності суб'єктів при реалізації певного педагогічного завдання;

– комунікації і діалоги є ключовим момен-

том ДН, де б і коли б воно не здійснювалося. ДН базується на трьох типах діалогу: діалоги між викладачем і студентом (електронні лекції, дискусії, семінари, форуми, чати (бесіди)); діалоги між студентами (аудіо-, відеоконференції, дискусії, чати та ін.); діалоги між студентом і навчальними засобами (або ресурсами);

– комунікації ДН існують як синхронні та асинхронні, що зумовлено технологіями комп'ютерного зв'язку, які поділяються на технології асинхронного режиму зв'язку (off-line) та технології синхронного режиму зв'язку (on-line).

Використана література

1. Буркова Л.В. Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму управління інноваційним процесом в освіті [Текст] / Л.В.Буркова // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. – К., 2000. – С. 231-238.
2. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання: енциклопедичне видання [Текст] : навч.-метод. посіб. / В.М.Кухаренко. – К.: ТОВ Редакція "Комп'ютер", 2007. – 128 с.
3. Олійник О.В. Диференціація стилів навчання в дистанційному й традиційному форматах (зарубіжний досвід) / О.В.Олійник // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2008. – Вип. 23. – С. 222-229.
4. Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации [Текст] / А.В.Соколов. – СПб., 1996. – 327 с.
5. Социальные коммуникации в Интернет-среде [Текст] // Социальная коммуникация в современном мире : колл. моногр. / Н.Н.Азаров и др. ; под ред. А.А.Деркача, Е.Б.Перелыгиной. – М. : Альтекс, 2004. – С. 351-363.
6. Філіпова Л.Я. Дистанційне навчання фахівців у галузі бібліотекознавства та інформатики в США та питання його акредитації / Л.Я.Філіпова, О.В.Олійник // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 3. – С. 30-32 (у співавт.).
7. Филипова Л.Я. Дистанционное обучение и Интернет в гуманитарно-библиотечной сфере: образовательный аспект / Л.Я.Филипова // Библиотечный форум Украины. – 2003. – №1. – С.34-37.
8. Филипова Т.В. Интерактивная коммуникация в эмпирической социологии : автореф. дис... канд. социол. наук / Л.Я.Филипова / Рос. гос. гуманитар. ун-т. – М., 2000. – 28 с.
9. <http://www.malb.ru/personal03.html>